

Ks. Zdzisław P e s z k o w s k i, Grzegorz J ę d r e j e k, *Zbrodnia katyńska w świetle prawa*, Warszawa–Londyn–Orchard Lake–Pelplin: Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum” 2004. Wstęp Prezydent Ryszard Kaczorowski, ss. 524.

Od dokonania zbrodni katyńskiej upłynęło ponad 60 lat. Zbrodnia ta w tzw. krajach demokracji ludowej była okryta kłamstwem i obłudą. Cenzura nie zezwalała na wymienienie słowa „Katyń” nawet w nekrologach zamordowanych tam oficerów. Zbrodnia katyńska, zajmująca wyjątkowe miejsce w historii Polski i historii powszechnej, jest zbrodnią wywołującą, o czym wielu chciałoby zapomnieć, także skutki prawne. Temu zagadnieniu została poświęcona recenzowana praca. Otrzymałszy opracowanie o charakterze wyjątkowym. Benedyktynski wysiłek Autorów, z których pierwszy jest byłym jeńcem Kozielska, kapłanem, profesorem wielu uczelni, a drugi pracownikiem naukowym Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, zasługuje na duże uznanie. Autorzy przedstawili bowiem pierwszą monografię poświęconą prawnym aspektom Katynia. Zajęli się tematem prawie nieobecnym w nauce historii prawa czy też doktrynie prawa obowiązującego. Nie jest zadaniem recenzenta odpowiedź na pytanie, dlaczego tematyka ta konsekwentnie była i jest często nadal przemilczana. Dlatego też z dużą uwagą winna spotkać się recenzowana praca. Nie ma ona charakteru przyczynkarskiego, ale stanowi opracowanie o charakterze fundamentalnym, którego znaczenie będzie można być może ocenić dopiero w przyszłości.

Układ pracy jest jasny i przejrzysty. Autorzy w sposób umiejętny dokonali podziału materiału, co nie jest zbyt proste, zważywszy na fakt, że prawne aspekty Katynia związane są nie tylko z wieloma działami prawa pozytywnego, ale także z filozofią prawa. Układ pracy sprawia, że książkę, będącą przecież monografią naukową, czyta się z dużą uwagą i zaciekawieniem. Należy zwrócić uwagę na pochodzące z prywatnej kolekcji Księdza Peszkowskiego zdjęcia, które wzbogacają opracowanie. Staranność wydawcy jest łatwo zauważalna i zasługuje na jak najwyższą ocenę.

Opracowanie zostało podzielone na dziewięć rozdziałów. Rozważania szczegółowe zostały poprzedzone obszernym wstępem. Umieszczenie takiego wstępu, ze wszechmiar uzasadnione metodologicznie, pomaga czytelnikowi w zrozumieniu książki. Autorzy w sposób wyczerpujący wyjaśnili we wstępie potrzebę zajęcia się omawianą

problematyką. Rozdział pierwszy poświęcony został rozważaniom ogólnym dotyczącym prawnych aspektów zbrodni katyńskiej. W szczególności Autorzy w sposób skrupulatny obalili argumenty przeciwników rozwiązania na gruncie prawa tej zbrodni. Wykazali, że nie chodzi w tym wypadku o chęć zemsty czy też aspekty polityczne, ale o elementarną sprawiedliwość. Dotychczasowy sposób „rozwiązania” na gruncie prawa sprawy Katynia został określony mianem perwersji prawnej. Trudno zresztą nie zgodzić się z zastosowaną terminologią po przeczytaniu podrozdziału poświęconego sprawie Katynia na forum Trybunału Norymberskiego. Kiedy okazało się, że sprawcy zbrodni nie zdołają przypisać jej Niemcom, postanowiono „wycofać” sprawę Katynia z procesu; w efekcie w wyroku końcowym o Katyniu nie ma ani słowa.

Rozdział drugi pracy zawiera przekonującą argumentację, zgodnie z którą humanitarne prawo wojenne, a zwłaszcza Konwencja Haska z 1907 r., dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiło normy *ius cogens*, którym podlegało państwo sowieckie. Kolejny rozdział przedstawia naruszenie prawa dotyczącego jeńców wojennych w obozie w Kozielsku. Samo istnienie takich obozów, w których przeprowadzana była inwigilacja osadzonych tam jeńców, było pogwałceniem Regulaminu Haskiego z 1907 r., stanowiącego załącznik do wymienionej wyżej Konwencji. Rozdział czwarty przedstawia z kolei zbrodnię katyńską jako zbrodnię wojenną, a zarazem zbrodnię ludobójstwa. Ścisłe jurydyczny wywód został poprzedzony rozważaniami dotyczącymi przyczyn podjęcia uchwały z 5 marca 1940 r. o wymordowaniu polskich jeńców wojennych. W rozdziale piątym przedstawiono aspekt karnej odpowiedzialności zbrodniarzy w świetle prawa międzynarodowego. Odniesiono się na wstępie do procesu w Norymberdze, w czasie którego rozważane były kwestie szczegółowe dotyczące odpowiedzialności karnej za zbrodnię ludobójstwa. Ustalenia będące wynikiem procesu mogą być z powodzeniem wykorzystane w ewentualnym procesie sprawców zbrodni komunistycznych. Autorzy wyraźnie wskazują, że obecnie szanse na tzw. Norymbergę II należy ocenić jako znikome. Ramy jurysdykcyjne Międzynarodowego Trybunału Karnego także uniemożliwiają osądzenie sprawców ludobójstwa sprzed kilkudziesięciu lat. Ewentualna zmiana Statutu Trybunału wydaje się przy tym mało realna. W pracy pada jednak sugestia zajęcia się sprawą Katynia przez ONZ. Warto podkreślić, że rządy państw zachodnich podejmowały po wojnie, niestety nieskuteczne, próby przedstawienia sprawy na forum ONZ.

Rozdział szósty dotyczy odpowiedzialności odszkodowawczej Federacji Rosyjskiej za zbrodnię katyńską. Wykazane zostało, że Rosja jest kontynuatorem Związku Radzieckiego, ponosi zatem odpowiedzialność odszkodowawczą za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. Autorzy świadomi są faktu, że żadne odszkodowanie nie wyrówna poniesionych szkód. Nie chodzi jednak w tym wypadku o wymiar finansowy. Najlepszym rozwiązaniem, przyjętym w stosunkach polsko-niemieckich i polsko-austriackich, byłoby ugodowe załatwienie sprawy.

W rozdziale siódmym przedstawiono, w jaki sposób zbrodnia katyńska może stać się impulsem do zmiany humanitarne prawa międzynarodowego. Sprawa Katynia to także problem prawa krajowego. W szczególności wykazano w rozdziale ósmym, że do obowiązków IPN należy wszczęcie tzw. polskiego śledztwa katyńskiego. Śledztwo takie zostało zawieszona w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i od

dłuższego czasu można zauważyć bierną podstawę IPN, dla którego zbrodnia katyńska winna stać się sprawą priorytetową.

Ostatni rozdział przedstawia roszczenia wypływające z prawa polskiego, które mogą przysługiwać krewnym ofiar Katynia. Do pracy został dołączony appendix, zawierający wyciąg z aktów prawnych, na które powołują się Autorzy.

Reasumując, uprawnione jest stwierdzenie, że otrzymaliśmy pracę pionierską, będącą efektem wieloletnich badań. Winna ona spotkać się z zainteresowaniem nie tylko prawników, ale także przedstawicieli innych dziedzin wiedzy, a w szczególności historyków, politologów itp. Praca ta z uwagi na przystępny język spotka się z przychylnym przyjęciem tych wszystkich, dla których sprawa zbrodni katyńskiej jest ważna. Należy zatem przypuszczać, że grono potencjalnych czytelników będzie bardzo duże. Solidna, kompleksowa monografia stanowi wypełnienie nie „luki” badawczej, ale całego „obszaru” badawczego.

Robert Andrzejczuk

Katedra Stosunków Międzynarodowych WPPKiA KUL

Fryderyk Z o l l, *Jaka szkoła prawa? Czy amerykańskie metody nauczania prawa mogą być przydatne w Polsce*, Warszawa: Dom Wydawniczy ABC 2004, ss. 145.

Jesteśmy świadkami ewidentnego kryzysu nauczania prawa. Zawarta w rozdziale pierwszym recenzowanej pracy pogłębiona analiza polskiej edukacji prawniczej przedstawia obraz, który musi skłonić do refleksji. Autor w sposób bezkompromisowy wypunktował patologiczne zjawiska związane z nauczaniem prawa w polskich szkołach wyższych. Krytykę rozpoczyna ukazanie wad dominujących sposobów prowadzenia zajęć, a mianowicie wykładu i ćwiczeń. Wykład jest korzystny zarówno dla profesora, jak i uczelni. Nauczyciel akademicki raz przygotował materiał może przez długie lata prowadzić zajęcia bez jego „uaktualniania”. Dla uczelni wykład jest korzystny ze względów finansowych, opłacenie profesora nauczającego kilkuset studentów jest bowiem korzystne ekonomicznie.

W realiach polskich można zaobserwować lawinowe powstawanie szkół wyższych prowadzących studia prawnicze. Nie zawsze idzie to w parze z solidnym programem nauczania i jego praktyczną aplikacją. Uczelnie państwowe także nie są wolne od zjawisk patologicznych. Najlepszym tego przykładem jest nagminna „wieloletowość” pracowników naukowych. Te i inne praktyki, spośród których można wymienić traktowanie „po macoszemu” dydaktyki, rozpowszechnienie, a co gorsza – aprobowanie